

В.О. Кожевникова
доцент кафедри Охорони інтелектуальної
власності, цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
внутрішніх справ

**СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ПОВ'ЯЗАНИХ МІЖ
СОБОЮ КРОВНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ НА ЧЛЕНСТВО В СІМ'І**

**Кожевникова В.О. Суб'єктивне право фізичних осіб, пов'язаних
між собою кровною приналежністю на членство в сім'ї**

Анотація. В статті досліджується проблематика доктринального та законодавчого підходу до суб'єктивного права фізичних осіб, пов'язаних між собою кровною приналежністю та їх право на членство в сім'ї. На основі співвідношення доктрини сімейного та житлового законодавства до правової категорії членів сім'ї, автор дає власну оцінку ситуації та пропонує шляхи вирішення колізії в праві.

Ключові слова. Фізична особа, член сім'ї, суб'єктивне право, доктринальний підхід, кровний зв'язок, родич.

**Кожевникова В.А. Субъективное право физических лиц,
связанных между собою кровной связью на членство в семье**

Аннотация. В статье исследуется проблематика доктринального и законодательного подхода к субъективному праву физических лиц, связанных между собой кровной связью и их членство в семье. На основании соотношения доктрины семейного и жилищного законодательства к правовой категории членов семьи, автор дает собственную оценку ситуации и предлагает способы решения коллизии в праве.

Ключевые слова. Физическое лицо, член семьи, субъективное право, доктринальный подход, кровная связь, родственник .

‘Kozhevnikova V.A. Subjective right of individuals related by blood membership membership in the family

Abstract. The article studies the problems of doctrinal and legislative approach to the subjective rights of individuals related by blood identity and their right to membership in the family. On the basis of the ratio of the doctrine of domestic legislation to the legal category of family members, the author gives her own assessment of the situation and offer solutions to conflicts in the law.

Keywords. A natural person, a family member, subjective right, doctrinal approach, blood relationship, relative.

Постановка проблеми. Становлення та стрімкий розвиток українського законодавства суттєво вплинуло на розвиток суб’єктивних прав фізичних осіб, як безпосередніх учасників сімейних правовідносин. Необхідним для доктрини сімейного та цивільного права та законодавства є визначення місця кровних родичів в сімейних правовідносинах та встановлення членства в сім’ї. Суттєвим недоліком, на сьогодні вважається твердження, щодо віднесення всіх без виключення фізичних осіб, які пов’язані між собою кровним зв’язком до членів однієї сім’ї. Така нестабільна ситуація в законодавстві в цілому призводить до суперечностей як в правозастосовній практиці, так і в доктрині інших взаємопов’язаних галузей права таких як житлове право. Це є суттєвим недоліком, оскільки в низці випадків застосування саме основних положень житлового законодавства, дасть змогу врегулювати колізії щодо членства в сім’ї кровних родичів. Виходячи з цього виникає гостра потреба у розробці та дослідженні проблематики фізичних осіб (кровних родичів), як учасників сімейних правовідносин, котрі при наявності певних юридичних фактів набувають правового статусу члена сім’ї.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематикою суб'єктивного права на членство в сім'ї фізичних осіб пов'язаних між собою кровним зв'язком займалась низка науковців як в минулому столітті (радянський період) так і сьогодні. Фізичні особи, що перебувають у певному ступені спорідненості є безпосередніми учасниками сімейних правовідносин. Свій вклад в вдосконалення та розвиток первинних начал сімейного законодавства, яке регулює відносини між фізичними особами, членами сім'ї було внесено: З. В. Ромовською [1], Я.М. Шевченко [2], Е.М. Ворожейкіною [3], В.Ю. Євко[4], Л. В. Красицькою [5] В.М. Антокольською [6], Є.О. Харитонова [7], Н.І. Батуріною [8], Т.В. Шершень [9], Л.М. Пчеленцовою [10].

Окремо вказаним проблемам в сфері членства фізичних осіб, пов'язаних кровною приналежністю в складі однієї сім'ї приділялась певна увага таких дослідників: Р.П. Мананкова «Правове членство в сім'ї» (1985р.)[11], І.В. Жилінкова «Правовий режим майна членів сім'ї» (2000р.) [12], І.П.Бахтіаров «Фізичні особи, як суб'єкти сімейних правовідносин» (2010р.) [13].

Утім, проблематиці питань виключення фізичних осіб, що пов'язані між собою кровною приналежністю зі складу членів сім'ї, за настанням певних юридичних фактів. Місцю таких фізичних осіб (кровних родичів) в сімейних правовідносинах, дослідженню їх правового статусу не підпадало науковому дослідженню вище вказаних вчених.

Мета статті – знайти низку юридичних фактів за наявності яких фізичні особи, які пов'язані кровним зв'язком не підпадають під правову категорію членів сім'ї.

Завданням є виявити особливості правового статусу членів сім'ї. Дослідити та зазначити ступені спорідненості фізичних осіб пов'язаних між собою кровною приналежністю. Розробити підходи за наявності яких родичів

не можливо відносити до категорії членів однієї сім'ї. Аргументувати свою позицію за допомогою правозастосовної судової практики з даного питання.

Виклад основного матеріалу. Традиційно в науці, сім'я зокрема асоціюється з кровними родичами, що пов'язані між собою кровним зв'язком по відношенню один до одного. Споріднення (рідство) об'єднує осіб саме кровними вузами, чи наявністю спільного пращура (родича). В залежності від цього прийнято розрізняти пряму та бокову (побічну) спорідненість.

Т.В. Шершень пише: « Слід відмітити, що правові відносини між батьками та дітьми не припиняються з досягненням дитиною повноліття. Відносини базуються на кровній спорідненості, яка несе триваючий характер (по життєвий) та існує до тих пір, поки живі особи, що пов'язані між собою рідством» [9]. Не можливо не погодитись з такою цитатою, проте нажаль не врегульованим залишається питання за яких умов і повнолітні діти будуть вважатись членом сім'ї свої батьків.

В той же час, на погляд І.П. Бахтіарова не можливо розглядати кровну приналежність як єдину підставу для виникнення правових відносин між батьками та дітьми та відповідно, як підставу для визнання конкретного чоловіка (жінку) батьками, тобто членами однієї сім'ї.[13.с.16]

Однак дискусійною дотепер залишається низка не вирішених проблем. Якщо за одним з батьків в судовому порядку визначено місце проживання малолітньої (неповнолітньої) дитини, не вирішеним є питання чи можна вважати другого батька членом сім'ї своєї дитини. У випадку сумісного проживання повнолітньої фізичної особи (дитини по відношенню до своїх батьків) разом з батьками в одному житловому приміщенні, спільному господарюванню, взаємних прав та обов'язків, чи складатимуть ці особи сім'ю.

Оскільки лише житлове законодавство України, в певній мірі врегульовує житлові відносини між фізичними особами, котрі спільно

проживають, то посилаючись на норми ст.64 Житлового Кодексу України чітко можливо стверджувати, що спільність проживання та ведення спільного господарства є правомочною ознакою того, що вище вказані фізичні особи за наявності вказаних юридичних фактів є членами сім'ї.

Проте, законодавець своєрідно врегульовує правові відносини, що виникають між дитиною та батьком (матір'ю), який проживає окремо. На між погляд, такий батько все ж таки наділений обмеженим правовим статусом по відношенню до дитини. Аргументацією такої позиції слугує те, що окремо проживаюча особа позбавлена можливості щоденного, оперативного виконання батьківських обов'язків. Оскільки виконує їх епізодично, наприклад в ті дні (вихідні, святкові), які відведені на спілкування з дитиною при окремому проживанні. Як вище підтверджувалось в житловому законодавстві ставить під сумнів віднесення окремо проживаючих фізичних осіб до складу членів сім'ї не дивлячись на пряму лінію споріднення. Варто підкреслити, що в ситуаціях визначення правового статусу при роздільному проживанні кровних родичів (батьків та дітей), мова може йти лише про визначення таких осіб членами однієї родини або кровними родичами проте ніяк не членами однієї сім'ї.

Досліджуючи проблематику членства в сім'ї між батьками та повнолітніми дітьми ретельному вивченню підлягала низка судової практика з цього приводу. Яка, в більшості випадків чітко підкреслює спільне проживання, як обов'язків елемент при визнанні членства в сім'ї. Чисельність судових рішень, що підтверджують таку позицію вражає та зазвичай обмежує батьків та дітей, які проживають окремо у низці майнових прав, що без сумніву можуть належати лише членам сім'ї.

Так, у *Малиновському райсуді міста Одеси розглядалась справа, стосовно розподілу спадкової маси між спадкоємцями першої черги спадкування за законом. Позивач(мати спадкодавця), яка проживала з ним окремо заявила позовні вимоги до відповідача (дружини, що перебувала у*

фактичних шлюбних відносинах з померлим та є матір'ю їх спільних дітей). Предметом спору були майнові блага у вигляді нерухомого майна та виплати заборгованості по заробітній платі. При цьому в своїх позовних вимогах позивач вимагав збільшити її частку у спадщині та виплатити їй весь обсяг заборгованості у зв'язку з тим, що померлий перебував у фактичних шлюбних відносинах з відповідачем.

Однак суд вивчивши обставини цивільної справи відмовив позивачу у їх повному задоволенні. Встановивши факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. При цьому керуючись положенням ст. 1227 ЦК України, відмовив і у частині позовних вимог стосовно виплати заборгованості по заробітній платі, яка у разі втрати годувальника нараховується членам його сім'ї, а у разі їх відсутності передаються до складу спадщини. Оскільки мати проживала окремо, то не підпадає під вище зазначену категорію (члена сім'ї спадкодавця). Лише, спадкова маса у вигляді нерухомого майна була пропорційно розподілена між спадкоємцями першої черги спадкування за законом. [14].

Аналіз судової практики, ще раз підтверджує, що батьки, котрі по-різну проживають зі своїми повнолітніми, дітьми, ведуть окреме господарство не є членами сім'ї, визнаються лише, як члени родини, не дивлячись на прямий кровний зв'язок.

З досягненням повної дієздатності (повноліття) фізична особа втрачає правовий статус дитини з юридичної точки зору, проте фактично впродовж всього життя залишаються дитиною для свої батьків, навіть тоді коли самі стають батьками. Зазвичай така категорія фізичних осіб (батьків та повнолітніх дітей по відношенню до батьків) до того моменту доки має місце спільність проживання та господарювання такі фізичні особи є без сумніву членами однієї сім'ї (ст. 64 ЖК України).

Наступне коло фізичних осіб котрі є членами однієї сім'ї, складають особи бокового ступеню спорідненості за умови спільного проживання та господарювання. Загальними засадами сімейного законодавства України передбачено, такими особами є баба, дід, прабаба, прадід, правнуки, рідні та неповно рідні брати та сестри (ст.2СК України). При цьому така категорія осіб наділена взаємними правами та обов'язками по відношенню один до одного. Не можна не погоджуватись з тим, що після батьків одними з найближчих родичів, хоча і не прямим по відношенню до фізичної особи є дід, баба. Одним з головних завдань покладених на дану категорію осіб є виховання дітей та належне виконання пов'язаних з цим прав. Виходячи з цього дід та баба наділені непереважним правом на виховання дитини на спільне проживання з дитиною у зв'язку з реалізацію завдань покладених на них сімейним законодавством України. На мій погляд зазначене свідчить про особливий правовий статус цієї категорії осіб, оскільки вони наділені переважним правом на виховання, проживання, встановлення опіки (піклування) над недієздатними особами. У разі настання негативних наслідків законодавець передбачає і аліментні зобов'язання між цими категоріями осіб, у випадках спільного проживання та утримання неповнолітніх осіб(недієздатних).

В юридичній літературі широко пропонується легальне закріплення ступенів спорідненості. Р.П. Мананкова зазначає «лише в сучасному законодавстві відсутнє повноцінне закріплення системи споріднення».[11.с.20] Загалом розроблення ступенів спорідненості слугувало б для знищення колізій на вирішення низки проблем в самій системі сімейного, цивільного, житлового, кримінально-процесуального права.

Разом з тим ст. 26 СК України чітко встановлює обмеження стосовно певного кола осіб (родичів), котрі не можуть перебувати у шлюбних відносинах один з одним. У шлюбі між собою не можуть перебувати особи,

які є родичами прямої лінії споріднення. Це рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра, двоюрідні брат та сестра, рідні тітка (дядько) та племінник, племінниця. Отже, вимоги сімейного законодавства проголошують низку суб'єктів сімейних правовідносин, котрі пов'язані між собою спорідненістю (кровним зв'язком).

Родинні зв'язки між братом та сестрою поділяються на побічні лінії споріднення, прямі (повно рідні) лінії споріднення. Побічними є родинні зв'язки, коли родичі походять не один від одного, а від спільного пращура. Так, два брати є родичами побічної лінії споріднення, оскільки вони походять від однієї матері (батька). Рідні брати та сестри мають спільних батьків (матір і батька), називаються повнорідними; ті, які мають спільну матір та різних батьків,- єдиноутробними; спільного батька та різних матерів – єдинокровними [12.С.98.]. Варто підкреслити, що зведені брати та сестри (ті, що проживають однією сім'єю, проте мають різних батьків) не є кровними родичами між собою, оскільки не мають спільного предка та кровного зв'язку [12.С.98], та разом з тим визнаються членами сім'ї, за умови спільного проживання.

В правовій доктрині важливе значення має близькість споріднення. Її визначають за допомогою встановлення ступенів спорідненості - тобто числа народжень, що пов'язують двох родичів (як прямих, так і побічних споріднених зв'язків) між собою. При цьому береться до уваги кількість народжень за винятком народження самого спільного предка. Рідні брат і сестра перебувають у другому ступені спорідненості, бо їх пов'язує два народження - народження брата та сестри (народження їх спільного предка, тобто матері (батька) до уваги не береться). Дід з внуком також перебувають у другому ступені спорідненості. Їх пов'язує народження сина (доньки), а потім самого внука [12.С.98-99]. До третього ступеню спорідненості варто віднести рідних дядька (тітку), племінника (племінницю) та двоюрідних

брата (сестру), котрих пов'язує кровний зв'язок однак через призму декількох (трьох) народжень їхніх пращурів.

Колізійним та не вирішеним на сьогодні й досі залишається питання близьких родичів та членів сім'ї з боку новітнього Кримінально-процесуального законодавства. А саме ч.1ст.3 КПК України встановлює що до близьких родичів та членів сім'ї відноситься – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, донька, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, опікун, піклувальник, особа, що знаходяться під опікою, а також особи, котрі спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Термін близькі родичі, який широко використовується в кримінально-процесуальному законодавстві створює проблеми в правозастосовній сфері. Вбачається, що в даному випадку присутня підміна понять стосовно близьких родичів. Оскільки не можливо опікунів, піклувальників, вітчима, мачуху відносити до категорії осіб близьких родичів, при явній відсутності кровного зв'язку між фізичними особами, виключно виходячи з якого суб'єкт сімейних правовідносин може набувати правового статусу родича. В ряді ситуації з опікою та піклуванням, всиновленням відносини між фізичними особами базуються не на кровній спорідненості, а на рішенню суду, котре набрало чинності.

Таким чином, фізичні особи, які є родичами по крові мають різний сімейно-правовий статус, виходячи з об'єму тієї правомочності, якою наділив їх законодавець в конкретному випадку [13.С.119]. Тому, фізичних осіб пов'язаних між собою кровним зв'язком (родичів) варто відносити до окремої групи. Правового статусу члена сім'ї фізичні особи набувають між собою лише у випадку спільного проживання, ведення господарства. У всі інших випадках, особи пов'язані між собою певним ступенем спорідненості будуть вважатись родичами (членами однієї родини).

На мій погляд до категорії близьких родичів можна віднести лише тих фізичних осіб, які пов'язані між собою кровним зв'язком до третього ступеню спорідненості. Тобто батько, мати, син, донька, рідний та двоюрідний брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, тітка, дядько, племінник, племінниця. Всі інші фізичні особи пов'язані між собою кровним зв'язком від четвертого ступеню спорідненості вважаються родичами, однак під ознаки близького рідства такі особи не підпадають.

Висновки. За наявності певних юридичних фактів є кровні родичі можуть відноситись до членів сім'ї, а за їх відсутності вважаються членами родини, виходячи з кровної приналежності. Спільним для цієї категорії фізичних осіб є те, що за наявності вимог встановлених в ст. 63 ЖК України (спільного проживання та ведення спільного господарства) кровні родичі прямого та бокового ступеню споріднення вважаються членами однієї сім'ї.

Література.

1. Ромовська З.В. Сімейний Кодекс України: Науково-практичний коментар.-К.,2003.С.475.
2. Шевченко Я.Н. Совершенствование законодательства о семье. С.100.
3. Ворожейкін Є. М. Семейные правоотношения.-в кн. Советское семейное право. М., 1974 гл.2,с.34
4. Євко В.Ю. Дитячий будинок сімейного типу в системі форм улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Монографія.-Х.: «Ксилон», ХНУВС 2010р.-156с.
5. Красицька Л.В.
6. Антокольська В.М. Семейное право. Учебник.М.,1996,с.19
7. Харитоновна Є.О. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України \ За ред.. Є.О. Харитоновна.-Х, 2006. С.14

8. Батуріна Н.І. Усыновление (удочерение) детей по российскому семейному праву. Автореферат дисс. канд. юрид. наук, Волгоград, 2005.
9. Т.В. Шершень В год семи о понятии семи в современном российском праве // Семейное и жилищное право. 2008. №5.
10. Пчелінцева Л.М. Семейное право России: Учебник для вузов. М.:Норма, 2002.С.21.
11. Мананкова Р.П. Правовые проблемы членства в семье. Томск 1985.2.С.60
12. Жилінкова І.В. Правовой режим имущества членов семьи.- Харків: « Ксілон», 2000.-398с.
13. Бахтіаров І.П. Физические лица, как субъекты семейных правоотношений. Канд.дис. М.-2010 с.148.
14. www.reyestr.court.gov.ua/Review/34405771